

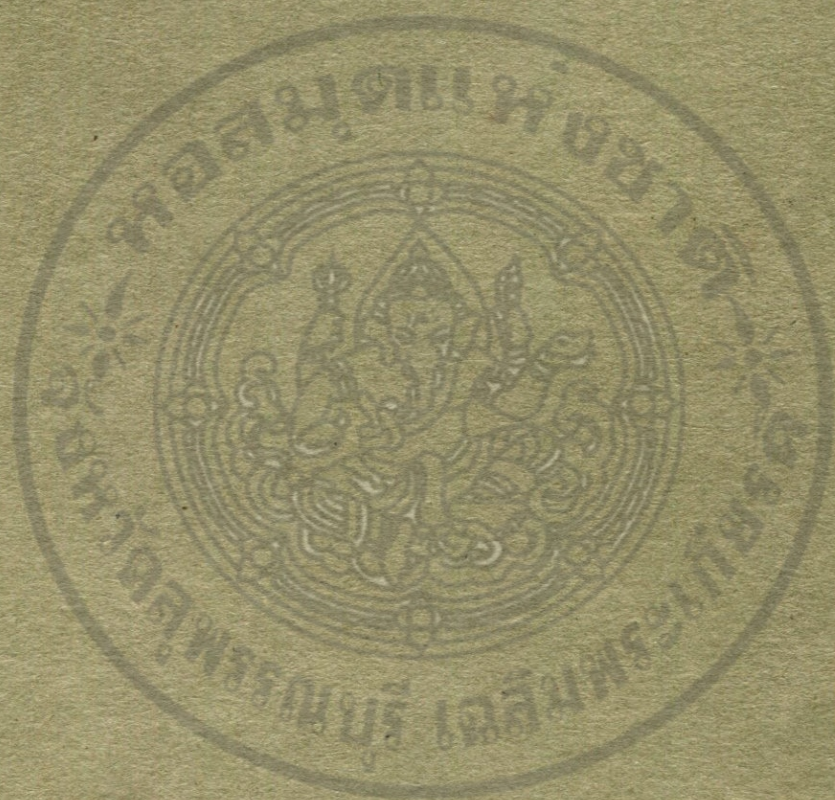

ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ภาคที่ ๓ หมวกราชจาริตโบราณ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอมาตย์เจ้า
โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรพลชนบใหม่

ปีมะเมีย พ. ศ. ๒๔๗๔

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ภาคที่ ๓ หมวคราวจารัตโยราณ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า
โปรดให้พิมพ์เป็นมิตรพลชนบ้ใหม่

ปีมะเมีย พ. ศ. ๒๔๗๔

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สารบัญ

๑	ว่าด้วยอากรค่าน้ำ	หน้า	๑
๒	ว่าด้วยอากรไม้กำไโรടെน้ำมัน	,,	๒
๓	ว่าด้วยอากรค่าน้ำ	,,	๗
๔	ว่าด้วยพิกัดเงินตรา	,,	๙
๕	ว่าด้วยการใช้เบย	,,	๓๑
๖	ว่าด้วยพิกัดทองคำ	,,	๑๔
๗	ว่าด้วยตราภูมิคุ้มห้าม	,,	๒๖
๘	ว่าด้วยดวงตราที่ใช้ในตราภูมิ	,,	๒๗
๙	ว่าด้วยลักษณะหมายหมั	,,	๒๙
๑๐	ว่าด้วยตะคองผู้หญิงของหลวง	,,	๓๐
๑๑	ว่าด้วยนายบ่อนที่รองเงินให้ผู้เล่นเบย	,,	๓๑

ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หมวดโบราณคดี
ว่าด้วยราชจารีตโบราณ
๑ ว่าด้วยอากรค่าน้ำ

อากรค่าน้ำนั้นก็เป็นทางที่**ให้บังเกิดพระราชทรัพย์**อย่างหนึ่งสำหรับ
แผ่นดินในสยามประเทศนี้มีมาแต่โบราณสืบ ๆ กาลพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อน
ทุก ๆ พระองค์ แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่ามา จะได้ยินว่าในแผ่นดิน
พระเจ้าแผ่นดินองค์ใดองค์หนึ่งจะให้เลิกถอนเดียนั้นห้ามได้ เพราะคนชาว
ประเทศไทยมีปกติตั้งธรรมเนียมมีเนื้อและปลาเป็นกับเขาเป็นนิจทุกตัวคน
ทุกตัวบดทุกแห่ง จะเป็นคนกินเนื้อของเครื่องเค็มและเตาหุงซึ่งเป็นดัง
มิใช่เนื้อปลาเป็นกับเขาคงจนบางจำพวกก็คิด หรือเป็นคนกินนมเนยถั่ว
เป็นกับเขาคงพราหมณ์และคนชาวมิชฌิมประเทศโดยมากก็ห้ามไม่ เพราะ
ฉะนั้นท่านผู้ครองแผ่นดินมาแต่ก่อนจึงได้เก็บอากรแก่คนหาถ้ำหาปลาเหมือน
เก็บค่านาต้มผักต้มแกง ทำนาทำไร่ทำสวนต้มอกันไปทั้งพระราชอาณาเขตต์
รวบรวมพระราชทรัพย์มาใช้จ่ายเป็นการทำนุบำรุงแผ่นดิน คຸ້ມครองราษฎร
ทั้งปวงไว้ให้อยู่เย็นเป็นสุข ก็และประเพณีรักษาแผ่นดินอย่างประเทศ
ไทยนี้ ก็เห็นว่าสมควรแก่กาลแต่ละประเทศอันนี้อยู่แล้ว เพราะพระเจ้า

แผ่นดินกรุงไทยสืบมาแต่โบราณองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งจะมีบุญญาธิการเหลือต้น
 นึก จนถึงชนคลั่งแกว้มที่พจักษุเห็นทรัพย์สินแผ่นดิน หยิบเอาทรัพย์สินใน
 แผ่นดินขึ้นมาถวายได้ทุกขณะทุกเวลา เหมือนชนคลั่งแกว้มของบรมจักร
 พรวรรณก็ดี และจะมีบุญฤทธิ์วิเศษยิ่งจนบันดาตहांฝนแก้ว ๗ ประการให้
 ตกลงมาได้ดังพระหฤทัยปรารถนาเหมือนพระเจ้ามีน ชาติราชและพระเพด
 ยันตรก็ดี ห้ามไม่แต่สักพระองค์หนึ่ง

ครั้นมาเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เถลิงถวัล
 ราชสมบัติแล้ว มีพระบรมมหาราชวังเกิดขึ้นในการพระราชกุศล ทรงดัด
 เรื่องราวโบราณนิทานชาดกและอื่น ๆ มากแล้ว มีพระราชประสงค์จะ
 ให้ภิกษุสงฆ์และลัทธิในพระพุทธศาสนา ซึ่งดัดเรื่องนั้นถือว่าเป็นมหา
 ชาติปัญญาโพธิสัตว์มีหัดจรรยกว่าพระเจ้าแผ่นดินพระองค์อื่น ๆ จึงทรงพระ
 ราชดำริตรองจะทรงปฏิบัติให้เหมือนพระ โพธิสัตว์ ที่มีเรื่องราวมาในชาดก
 ซึ่งกล่าวด้วยพระ โพธิสัตว์เป็นกษัตริย์ ด้วยสมบัติในเมืองพาราณสีและ
 เมืองอื่น ๆ ในมัชฌิมประเทศที่มีประชาชนกินนมนนและถวายเป็นกับเขานัน
 เหามาเป็นพระอรหันต์ ว่าพระโพธิสัตว์แต่ก่อนได้ด้วยสมบัติแล้วพระ
 ราชทานอภัยให้แก่สัตว์ในป่า นกบินอยู่บนฟ้า ปลาในน้ำทั้งดั้น ไม่ให้
 ใครทำปาณาติบาตเลยทีเดียวได้อย่างไร การอย่างนี้จะทรงปฏิบัติได้บาง

อนึ่งทรงระแวงแคลงไปว่า เมื่อตั้งนายอากรไปให้เป็นเจ้าของ
 เขตต์แดนห้วยหนองคลองบึงบางและเกาะในทะเล เมื่อนายอากรจะเก็บเอา
 ทรัพย์สินที่เกิดด้วยปาณาติบาตของราษฎรมารวบรวมมาดั่งเป็นพระราชทรัพย์สิน
 แล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงใช้สอยพระราชทรัพย์สินนั้นก็จะเป็นมิฉะนั้นไป

ด้วย จึงโปรดให้เลิกอากรฟองจันตะเม็กในสระเดและค่าน้ำเสียให้หมด
แต่ครั้งปัจจุวัศก จตุศักราช ๓๓๘๘ (พ.ศ. ๒๗๓๙) มา ในปีนั้นปีเดียว
โปรดให้ มีข้าหลวงขึ้นไปเปิดกระบังรังเผือกซึ่งราษฎรรับแต่นายอากรปิดห้วย
หนองคลองบึงบางไผ่ ปลดปล่อยปลาอยู่ในที่ซึ่งให้พ้นไป แล้วทรงประกาศ
การอันนั้นให้พระสงฆ์ราชาคณะอนุโมทนาสาธุการ เป็นพระเกียรติยศ
ครั้งหนึ่งเท่านั้น

(เมื่อปีมะโรงวัศก พ.ศ. ๒๓๘๘ มีประกาศในรัชกาลที่ ๔ ว่า
ด้วยเรื่องอากรค่าน้ำฉบับ ๑ ประกาศนั้นกเป็นพระราชนิพนธ์ ทรงบรรยาย
เรื่องตำนานอากรค่าน้ำครั้งรัชกาลที่ ๓ ท่านองเดียวกับความในท้องตรา
ฉบับนั้น แต่มิพดความบางข้อซึ่งมิได้ปรากฏในท้องตราฉบับนั้น คือ

ข้อ ๑ ว่าเงินอากรค่าน้ำในรัชกาลที่ ๓ เมื่อก่อนจะเลิกอากรนั้น
เป็นจำนวนเงินนายอากรนำส่งพระคลังปีละ ๗๐๐ ชั่ง

อีกข้อ ๑ ทรงสืบทราบว่านายอากรไปเก็บอากรค่าน้ำ แล้วคัดคอง
ขายหนองคลองบึงบางเป็นคลองเงินให้แกราษฎรเป็นเจ้าของที่ต่าง ๆ จึง
ผู้ซึ่งขอคองทั้งปวงนั้นบิดพบนดกระบังรังเผือกกนคองบึงบางกรวมเอา
ปลากักขังไว้ ในส่วนของตัว ๆ ปลาจะว่ายไปมาตลอดไปในที่นั้นทางปวง
ตามธรรมชาติไม่ได้ คนที่มีประโยชน์จะเดือดร้อนไม่ได้ จึงทรง
พระกรุณาธิปกปลาคือเป็นสัตว์มีชีวิต อย่าให้ต้องติดขังจำตายเลย และจะ
ให้คนที่มิประโยชน์เดือดร้อนไปมาได้คองไม่ต้องเซ็นขำพบบและเผือกเป็น
เหตุให้ มีทะเลาะวิวาทกันนั้นด้วย จึงโปรดให้ มีข้าหลวงขึ้นไปเปิดกระบัง
รังเผือก ซึ่งราษฎรรับแต่นายอากรปิดห้วยหนองคลองบึงบางไผ่ ปลดปล่อย

ปลาอยู่ในที่ซึ่งให้พ้นไป ให้นายอากรเก็บค่าน้ำต่อไปแต่โดยพิถีพิถันตาม
เครื่องมือน้อยอย่างเดียว อย่าตัดทอนขายต่อไปเลย เมื่ออากรจะขาดสักเท่าไร
ก็ให้นายอากรมาร้องขาดเกิดจะลดให้ ฝ่ายนายอากรก็มาร้องขาดให้ลดเงิน
อากรลงปีหนึ่ง ๓๐๐ ชั่งเศษ คงเงินอากรอยู่แต่ปีละ ๔๐๐ ชั่งเศษ ครั้น
ภายหลังมายังทรงวังเกียจกลัวบาปต่อไป ด้วยทรงแค้นว่าเพราะมีค่าน้ำ
คนจึงหาปลามากขึ้น จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมอีกครั้งหนึ่งให้ยกอากร
ค่าน้ำที่เคยเรียกได้เป็นเงินอากรเพียงปีละ ๔๐๐ ชั่งเศษนั้นเสียทีเดียว)

ครั้นกาลภายหลังต่อมาทรงพระราชดำริว่า ครั้นจะห้ามการปาณา
ติบาต ทุกแห่ง ทุกตำบล ด้วยพระราชอาชญา หาเหตุและเขตต์บมิได้ก็
ไม่ควร การจะไม่สำเร็จ จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีตราออกไปให้กรมการ
หัวเมืองฝ่ายตะวันออกซึ่งขึ้นกรมท่า แต่งกองจับออกจับคนผู้หาฟองจัน
ตะเม็ดในทะเล จับตัวได้ให้เอามาทำโทษและเรียกค่าปรับใหม่ โดยสมควร
แต่การหาฟองจันตะเม็ดนั้นให้ห้ามแต่ในเขตต์เจ้าคิลา ซึ่งปักไว้แต่ก่อนเป็น
อากรรพกันปีศาจทุกทิศในเขตต์พระนคร ถ้าใครทำปาณาติบาตในเขตต์
พระนครแล้วให้กรมเมืองจับปรับเอาทนายทำวัด การที่มีผู้ทำปาณาติบาต
ในที่อื่น ๆ นอกจากเจ้าคิลาเขตต์พระนครนั้นเป็นแต่ควรดีประภาสไว้ว่า
เมื่อไม่มีใครเป็นเจ้าของห้วยหนองคลองบึงบางแล้วราษฎรก็จะแย่งกันทำ
ปาณาติบาตในที่นั้น ๆ ก็จะเกิดวิวาทขึ้น แล้วจึงจะยึดเอาที่นั้นเป็นทหหลวง
เสีย แล้วจึงจะได้ห้ามมิให้ใครทำปาณาติบาตในที่นั้นต่อไป ที่นั้น ๆ จะทำ
ปาณาติบาตของราษฎรก็จะน้อยแคบเข้าทุกที ก็จะเป็นที่เจริญอุภัยทาน
เป็นการพระราชกุศลได้ต่อไป ความชอบเป็นแต่ควรดีประภาสไว้ดังแต่

ปัจจุวัศก (พ.ศ. ๒๓๖๙) มาจนปัจจุโทศก (พ.ศ. ๒๓๙๓) เป็น ๒๕ ปี
 ที่ไม่มีใครซึ่งแย่งกันจนถึงเกิดความจนถึงได้ยึดเอาที่นั้นเป็นที่หวง แม้น
 ถึงจะเกิดวิวาทกันบ้างก็ชำระแล้วไปแต่ในเจ้านายเท่านั้น ไม่เป็นไปตาม
 พระราชประสงค์ ซึ่งมีพระราชโองการรับสั่งให้กรมการหัวเมืองจับผู้หา
 ฟองจันตะเม็ดในสระเด และให้กรมเมืองจับผู้หาทุ้งหาปลาในภายในเขตต์
 เล้าคือนั้น เมื่อมีรับสั่งครั้งหนึ่งแล้วก็ทรงไปด้วยราชการอื่น ๆ ด้วยว่า
 มีราชการเป็นการใหญ่ ๆ มากมิได้ทรงคัดเตือนตรวจตราประการใดอีก การ
 นั้นก็จืดจางไป ผู้ที่ทำปาณาติบาตก็ได้อะไรจะทำกำเริบขึ้น เพราะฉะนั้น
 ที่เลิกอากรค่าน้ำเดียนั้น ไม่เป็นคุณอันใดแก่แผ่นดินและพระพุทธศาสนา
 และตัวสัตว์คือกึ่งปลาในน้ำ กลับเป็นคุณแก่ผู้ที่ทำปาณาติบาตเป็นคนบาป
 นนยิ่งกว่าคนที่เคยชิวตโดยชอบธรรม คือทำไร่นาเรือกสวนทั้งปวงนั้น
 เดียอีก เป็นการไม่เต็มอในการที่จะถือเอาด้วยแต่ราษฎรทั้งปวงไป (ความ
 ต่อไปเป็นเรื่องตงนายอากรค่าน้ำ และพิภคเครื่องมือจับสัตว์น้ำ)

คัดจากถาวรตราลงวันเดาร เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำ ปีชวดจัตวาศก
 (พ.ศ. ๒๓๙๕)

๒ ว่าด้วยอากรไม้ป่าไผ่และน้ำมัน

ยังมีอย่างธรรมเนียมสืบมาแต่แผ่นดินที่ดั่งแล้ว ว่าให้ชาวสวนต้อง
 เสียเงินนอกจากอากร & อย่างอื่น เป็นเงินสวนละสองดั่ง คือค่าไม้ป่า
 ไผ่^๕ เพื่องหนึ่ง ค่าเฉลี่ยน้ำมัน^๖ เพื่องหนึ่ง ค่าผลัดปัด^๗ เพื่องหนึ่ง ค่าเม็ดคำ
 เพื่องหนึ่ง^๘ ค่าของ & อย่าง^๙ นราษฎรเจ้าของสวนต้องเสียทุกปีมาชำนาน
 บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ของสองดั่งคือค่าไม้ป่าไผ่ ค่าเฉลี่ย
 น้ำมันมะพร้าวใช้ราชการนั้น จะมีมาแต่ครั้งใดแผ่นดินใดหาทราบเป็นแน่ไม่
 ทรงพระราชดำริเห็นว่าจะเป็นกระแด้พระราชาดำริพระเจ้าแผ่นดิน หรือความ
 คิดเสนาบดีแต่ก่อนเก่า ครั้นเมื่อเวลาในหลวงยังกำลังตกแต่งตำบาศ
 ออกไปค้าขายต่างประเทศ มีคำไรมาใช้ในราชการแผ่นดินอยู่ และเมื่อ
 เวลาภาษีไม้ น้ำมันมะพร้าวยังไม่ มี ราษฎรที่มีสวนจึงต้องส่งไม้ป่า
 ไผ่สำหรับใช้แต่งตำบาศหลวงและเฉลี่ยน้ำมันมะพร้าวมาใช้ราชการ ครั้นมา
 กาลเมื่อภาษีไม้ ไม้ภาษ่น้ำมันมะพร้าวมีขึ้นแล้ว ตำบาศในหลวงก็ไม่
 ได้ตกแต่งไปค้าขายแล้ว ค่าไม้ป่าไผ่และค่าเฉลี่ยน้ำมันควรจะให้เลิกเสีย
 แต่ห้ามผู้ใดคิดอ่านยกเลิกค่าไม้ป่าไผ่ ค่าเฉลี่ยน้ำมันเสียไม่ นายระวาง
 จึงได้เรียกเก็บมาตามเคยทุกปี บัดนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระ
 หม่อมจะให้ยกเลิกค่าไม้ป่าไผ่^๕ เพื่องหนึ่ง ค่าเฉลี่ยน้ำมัน^๖ เพื่องหนึ่ง เป็น
 สวนละสองดั่งหนึ่ง ที่เจ้าของสวนต้องเสียอยู่ทุกปี^๗

คัดจากประกาศให้ยกเลิกค่าไม้ป่าไผ่น้ำมัน^๘ ลงวันพุธ เดือน ๙^๙ ขึ้น
 ๗ ค่ำ ปีวอกโทศก (พ.ศ. ๒๔๐๓)

๓ ว่าด้วยอาการค่านา

ค่านานันแต่ก่อนเรียกเป็นหางเข้าดวงชนฉางหลวงไร่ละ ๒ ถึง แล้ว
 ซ้ำอีกขอเป็นราคาหลวงอีกไร่ละ ๒ ถึง พระราชทานเงินให้ ไร่ละ ๒๕ เป็น
 ราคาหลวงถึงละ ๒ ไพ แต่ราษฎรต้องขนมาส่งถึงฉางในกรุงเทพ ฯ และ
 ฉางหัวเมือง ตามแต่เจ้าพนักงานจะบังคับ ราษฎรได้ความยากบ้างง่าย
 บ้างไม่เสมอกัน ที่ได้ความยากก็ร้องทุกข์กล่าวโทษเข้าหลวงเสนาและ
 เจ้าพนักงานไปต่าง ๆ ต้องมีผู้คัดค้านเป็นถ้อยความอยู่เนือง ๆ มาจนถึง
 แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครองนันทรงพระราชดำริ
 พร้อมกับความคิดเจ้านายต่างกรมและเสนาบดีเห็นว่า เรียกหางเข้าค่านา
 และจัดซื้อเข้าเป็นศกเข้าแต่พวกบังคับให้มาส่งถึงฉาง ราษฎรได้ความ
 ลำบากมากบ้างน้อยบ้างไม่เสมอกัน ที่ถูกเกาะครองเร่งรัดก็ร้องทุกข์
 กล่าวโทษเจ้าพนักงานและเข้าหลวงเสนา เป็นถ้อยความต่าง ๆ เนือง ๆ
 จึงได้คิดอ่านตั้งอย่างธรรมเนียมเดิมใหม่ เรียกหางเข้าค่านาและจัด
 ซื้อเข้าเป็นราคาหลวงอย่างแต่ก่อนนั้นเลย แล้วมีพระราชบัญญัติให้เรียก
 เป็นค่านาไร่ละสี่ถึงเพองเสมอกันไปทั้งนาคูโคและน่านาฝนฟางดอย แต่การ
 ที่เรียกตามประเมินนาบักน่านาฝนฟางดอย และเรียกตามจำนวนในตราแดง
 และนาคูโคนัน ยังคงอยู่ตามเดิมไม่ยกย้าย ก็เมื่อใดฝนแล้งน้ำน้อย
 หรือน้ำมากเกินประมาณ ราษฎรเจ้าของนาคูโคที่ต้องเสียตามจำนวน
 ตราแดง มักร้องทุกข์ว่าทำนาได้ฝนน้อย จะทนเสียค่านาตามจำนวน
 ตราแดงไปไม่ได้ ที่เป็นไพร่หลวงฝนพายและพวกพ้องของพวกฝนพายมาเข้าซื้อ

กัณธวายุฎิกาในกรุงเทพ ฯ บ้าง ก็การที่ดำริ้แก่ผู้รอนนั้นเป็นไปต่าง ๆ
 เอนิยมลงไม่ได้ บางทีก็โปรดให้ยกให้ลดให้แต่ไพร่หลวงกรมผู้พายที่
 ดงมารักราชการ บางทีก็โปรดให้ประเมินเรียกเอาแต่ตามที่ได้ทำ บางที
 ก็โปรดลดให้ไว้ละเพื่องเดิมไปในปีหนึ่งนั้น ตามครั้งคราวที่เป็นใหญ่
 เป็นน้อยหายขึ้นลงเป็นอย่างไม (ค่อนไปเป็นพระราชบัญญัติเรื่องนาตราแดง
 แด่นาคูโคซึ่งประกาศให้ลดการเดี่ยค่านาดงคงเหลือไว้ละ ๑ สัด)

คิดจากประกาศพระราชบัญญัติเรื่องนาตราแดงแด่นาคูโค ดง
 วันพุธ เดือนยี่ ขึ้นค่ำ ๑ ปีชวด ฉศก (พ.ศ. ๒๔๐๗)

๔ ว่าด้วยพิกัตเงินตรา

ในพระราชอาณาจักรนี้แต่ก่อน เมื่อผู้ครองแผ่นดินจะใคร่ให้ผู้ซื้อ
ผู้ขายจ่ายรับดังของทั้งปวงด้วยใช้เงินใช้ทองเป็นราคานั้น ถ้าเป็นตัวเงิน
หรือทองแท่งเงินเนื้อทองต่าง ๆ และมีกำหนดไม่ได้จำกัดคงรูปนั้น ๆ
ครั้นเมื่อเวลาซื้อขายใช้จ่ายต่อกันก็เป็นที่ต้องยุ่งเกยเกียงเคียงกันด้วยเนื้อ
เงินเนื้อทองคำสูง และต้องซึ่งต้องตรวจสอบส่วนน้ำหนักในตราตราซึ่ง
ต่าง ๆ ก็เป็นที่ยุ่งเกยวิวาทบาดคดต้องกันเนื่อง ๆ แล้วยังเหตุให้
ชำรุดเสียเวลาประดังกันนั้น ๆ ไป จึงได้คิดอ่านตั้งพนักงานเป็นกองเดียว
เลอกลำเงินให้เสมอกันเป็นอย่างเดียวแล้วคิดซึ่งคงรูปให้ มีน้ำหนักเสมอกัน
เป็นเงินเฟื้อง เงินดั่ง เงินบาท เงินกึ่งบาทจนได้แล้ว จึงคิดตรารูปต่าง ๆ
ตามแผ่นดินนั้น ๆ เป็นสำคัญ ให้คนเชื่อว่าทำไปแต่โรงช่างเงินใหญ่เป็น
ของพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าพนักงานได้ดอบนำเงินและน้ำหนักแล้วไม่คลาด
ไม่ขาดไม่เกิน เพราะเชื่อต่อรูปพดด้วงและตราหวดงที่ประทับแล้ว ก็ไม่
มีใครเสียเวลาสอบซึ่งหรือดูน้ำหนักเลย ผู้ซื้อขายจ่ายใช้กันได้คดอง ๆ ไม่
ต้องลำบากเนิ่นช้าเสียเวลาไป ดังนั้นใช้เงินใช้ทองเปล่าที่เป็กรูปเป็นแท่ง
ต่าง ๆ คดซึ่งใช้แก่กันดังในเมืองพระมหานครนี้ ครั้นเมื่อราษฎรใช้เงินพดด้วง
คดตราหวดงดังนี้ ไม่มีดอบน้ำหนักและดูเนื้อเงินแล้ว มีพวกช่างเหล็ก
ช่างทองช่างเงินในกรุงบ้างนอกกรุงบ้าง ดอบทำเงินเจือทองแดงและเงิน
คดเป็นรูปพดด้วงคดตรา แะปลดอมให้เหมือนตราหวดง ทำเงินทองแดง
เงินคดจนได้เป็นอันมากแล้ว ก็ดอบเอาเข้าเปลี่ยนปลดอมซื้อขายเองบ้าง
ขายให้แก่ชายหญิงซึ่งเป็นคนโกง ๆ รับไปเปลี่ยนปลดอมใช้ด้อยบ้าง เงิน

ปลดอมจิ้งชุกชุมขึ้นในแผ่นดิน เมื่อการเป็นดังนี้พระเจ้าแผ่นดินซึ่งตั้งโรง
 เงินหลวงพดด้วงตราให้ราษฎรใช้นั้น ก็เหมือนกับเป็นนายประกันให้
 ข้าราชการทำเงินทองแดงเงินดั่งบุกเหรียญตราหลวงแล้วทำขึ้นนั้นไป เป็นที่
 ขัดเคืองพระราชหฤทัยทรงโทมนัสมากนักมาช้านาน และเมื่อการค้าขายใน
 กรุงเจริญขึ้น มีเงินเหรียญเมืองต่างประเทศเข้ามามาก ดูค่านอกประเทศ
 เมื่อเอาเงินเหรียญมาซื้อของดูค่าในประเทศก็หาใคร่จะยินดีรับไม่ ด้วย
 ระวังจะเหนอเงินว่าค่ากว่าเงินบาทบ้าง ว่ากลัวจะเป็นเหรียญปลดอมบ้าง
 หรือถึงจะยอมรับก็ต้องคิดกลับเป็นบาท เป็นดั่ง เป็นเพียง โดยมาตรา
 ขรรมเนียมไทย เป็นที่ถ่วงเอียงกันจนวายไปกับดูค่าต่างประเทศ ทว่า
 จะตกลงกันก็หาเคยวาดค่าขายไป ครั้นนั้นผู้ครองฝ่ายไทยได้พร้อมใจกัน
 กับกงสุลต่างประเทศทั้งปวงแล้วตัดสินว่า ให้คิดเงินเหรียญตามเหรียญ
 เปดียนกับเงินไทยห้าบาท ประกาศไปแล้วยังมีผู้เอียงเอียงไปต่าง ๆ
 ว่าอย่างนั้นก็เลยเปรียบด้วยเหตุนี้เห็นตามแต่จะว่าไป ทั้งผู้ให้เงินก็ว่า
 เลยเปรียบจนจะฟังเขาไม่ได้ ครั้นจะคิดเป็นทุนเป็นเซ่น เป็นดั่ง เป็นเพียง
 แลระปลายเบี่ยงเบนที่จะให้ คิดกันยาก จึงตัดสินมาว่าตามเหรียญเป็นเงิน
 ห้าบาทขาดตัวลง ถึงกระนั้นราษฎรฝ่ายไทยก็ยังว่าเข้าใจยาก ซึ่งเป็น
 ทงนักเพราะมาตราเงินเหรียญเงินฐาเบี้ยไม่ต้องกับมาตราของไทย

(ความต่อไปกล่าวด้วยพิถัตราค่าเงินเหรียญบาทและเงินแปะซึ่ง โปรด
 เกด้า ๆ ให้ทำด้วยเครื่องจักร)

คัดจากประกาศพิถัตราค่าเงินเหรียญบาทและเงินแปะ ลงวันจันทร์
 เดือน ๑๑ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรง โทศก (พ. ศ. ๒๔๐๓)

๕ ว่าด้วยการใช้เบี้ย

แต่ก่อนในบ้านเมืองไทยด้าว ๆ ด้าว เหล่านี้ นานมาแล้วแต่โบราณ
 ราชการใช้หยอยอย่างหนึ่งที่เรียกว่าเบี้ยมาแลกปลัดออกไปจากเงินปลัด ชื่อ
 ฉายชายแตกแถมกันอยู่ดังเช่นรูเช่นเห็นด้วยกันนั้น ก็โดยประมาณตาม
 พระราชกำหนดกฎหมายโบราณ ว่าให้คิดเบี้ยแปดร้อยต่อเฟื้อง และ
 คำโบราณก็เล่าว่า ครั้นกรุงเก่าราชรัฐชอชายแตกเปลี่ยนเบี้ยแปดร้อยต่อ
 เฟื้องจริง ครั้นยกบ้านย้ายเมืองมาตั้งกรุงเทพมหานครอยู่ในด่อนหยอย
 เบียดำบดัญม่น้อยไป เงินเฟื้องหนึ่งแตกเป็นเบี้ยได้แต่เพียงดองร้อย คน
 ที่เที่ยวไปเห็นเบียดกตให้เบียดหนึ่งดองเบียดเก็บ เมื่อผู้มศรทธาไปรบเบี้ย
 ให้เป็นทานกักดุมมรุมแย่งชิงกัน ถูกค้าต่างประเทศเห็นว่าผู้ต้องการเบี้ย
 มาก ก็เก็บหยอยอย่างนั้นในทะเลได้กระดอบเข้ามาชอชายทุกปี เบียด
 มากจนราชรัฐชอชายแตกเป็นปลัดจากเงินเฟื้องมากขึ้นไป เป็นดองร้อย
 ยี่สิบห้าต่อเฟื้อง แล้วดองร้อยห้าสิบต่อเฟื้อง แล้วขึ้นไปห้าร้อยต่อเฟื้อง
 แล้วขึ้นไปแปดร้อยต่อเฟื้อง เมื่อเบียดยังแพงอยู่ไม่ถึงแปดร้อยต่อเฟื้องนั้น
 คนดั่งอายุเป็นอันมากบอกว่า บ้านเมืองเราเคยวนชดต้น เงินเฟื้องแตก
 เบียดไม่ถึงแปดร้อยเหมือนเมื่อครั้งกรุงเก่า ครั้นเมื่อเบียดขึ้นถึงแปดร้อยต่อ
 เฟื้องแล้ว ท่านทงปวงทรวพระราชกำหนดกฎหมายและกาดโบราณกั้นชม
 ยินดีว่า บกนบ้านเมืองดมบูรณ์ จนจนเบียดขึ้นไปถึงแปดร้อยต่อเฟื้อง ต้อง
 ตามกฎหมายเหมือนกาดก่อน ครั้นดกค่านาหยอยที่เรียกว่าเบี้ยมาขายมาก
 ขึ้นไป ราคาเบียดถูกมากไปถึงพันหนึ่งต่อเฟื้อง พันดองร้อยพันดามร้อย
 ต่อเฟื้อง ก็เมื่อเบียดถูกมากไปกว่าแปดร้อยต่อเฟื้องกดี เบียดแพงไม่ถึง

แปดร้อยต่อเพลงก็ดี การคิดเบี้ยปรับใหม่ในการพิพากษาความตามพระราช
กำหนดกฎหมายก็คงคิดเบี้ยแปดร้อยต่อเพลงขึ้นเต็มอยู่ไม่ยกย้าย ทั้ง
ในกรุงเทพมหานครและหัวเมือง ก็เมื่อเวลาเบี้ยพันหนึ่งพันต้องร้อย พัน
ตำร้อยต่อเพลงนั้น มีฉบับว่าแต่ก่อนมีเบี้ยห้าเบียดเบี้ยช้อของกินได้ อิ่ม
หนึ่ง บัดนี้มีร้อยเบี้ยช้อกินก็ไม่มีใครจะได้เต็มอิ่ม ของแพงไป ก็ว่าจะช้อ
กินได้ต้องทนแสบท้องนับอยู่นาน ในบ่อนถ้อยเมื่อเวลาเบี้ยแพงนับเบี้ย
แพงถ่วงกัน ครั้นเวลาเบี้ยถูกเกยจรวานทีจะนับ เอาสามดวงแพงถ่วง
กันบ้าง บอกเบี้ยละร้อยเบี้ยละห้าสิบแพงถ่วงกันเป็นคะแนนบ้าง ก็ใน
แผ่นดินบดยุบนั้น ถูกค่านำของสิ่งอื่นมาค้าขายได้มากไม่เก็บเบี้ยมา เบี้ย
เก่าแตกตกหักหายดำปดสูญไปราคาเบี้ยลดลงมา จนบัดนี้คงแปดร้อยต่อ
เพลง เหมือนอย่างที่ว่าในกฎหมาย ก็เมื่อราคาเบี้ยได้ดังกฎหมายก็คิด
เบี้ยปรับอยู่ดังนี้ นักปราชญ์ที่ถือกฎหมายก็เห็นว่าเป็นดีอยู่แล้ว แต่
คนบางพวกก็ยังบอกว่าเอาเงินไปแตกเบี้ยมีคนได้น้อยไป ก็คำบ่นของคนที่ไม่
ไม่คิดหน้าคิดหลังนั้นไม่เป็นประมาณ เมื่อเบี้ยมากก็บ่นว่ามากลำบากที่
ต้องนับช้อขายกันเข้าไป มีเบี้ยน้อยช้อของอิ่มท้องไม่ได้ ครั้นเมื่อเบี้ย
แพงชนกก็กลับบ่นแล้วว่าเงินปดไปแตกเบี้ยได้น้อยไป ราษฎรบ่นทั้งเมื่อเบี้ย
มากเบี้ยน้อยเบี้ยถูกเบี้ยแพงดังนี้ จะเอาเป็นประมาณก็ไม่ได้ จะว่าให้เป็น
หลักหลายแล้ว เห็นว่าถ้าเบี้ยเป็นแปดร้อยต่อเพลงต้องตามกฎหมายนั้น
เป็นดี ดีไปภายหน้าเห็น ถ้าว่าไม่มีถูกค่านอกประเทศนำเบี้ยมาขาย
มากชนกก็เห็นว่าเบี้ยจะแพงชน เพลงหนึ่งไม่ได้ถึงแปดร้อย และคำคน

ที่บนว่าเบยมากตองนับช้อยดำบากไปเลี้ยเวดานั้น ก็ควรจะเห็นชอบด้วย
บ้างอยู่ (ความต่อไปประกาศให้ใช้กะแปะอีฐและโศพคที่ทำขึ้นใหม่)

คัดจากประกาศให้ใช้กะแปะอีฐและโศพคที่ทำขึ้นใหม่ ลงวันจันทร์
เดือน ๓๐ ขึ้นค่ำ ๓ ปีจอจัตวาศก (พ. ศ. ๒๔๐๕)

๖ ว่าด้วยฟักทองคำ^(๑)

ในพระราชอาณาจักรนี้แต่ก่อนทองคำมีน้อย เป็นแต่ใช้ทำรูปพรรณต่าง ๆ เป็นเครื่องยศเครื่องประดับ กับคนทองคำใบของจันทน์บ้าง ทองแท่งจันทน์บ้าง ทองคำเมืองกาฬพอนี้บ้าง ทองเหรียญเมืองยุโรปเมืองอเมริกาบ้าง มีเข้ามามากในพระราชอาณาจักร จนเกิดการที่จะใช้ด้อยทำรูปพรรณและเครื่องประดับ ผู้มีทรัพย์เก็บทองไว้มากร้องขอขายและขอตั้งแทนภาษีอากรก็มี ด้วยเหตุนี้จึงทรงพระราชดำริว่า ตามอย่างเมืองอื่นที่เป็นเมืองแผ่นดินใหญ่เช่น ๆ หาดายเมือง เมื่อทองคำมีมากชนผู้ครองแผ่นดินเมืองนั้น ๆ ก็คิดทำเป็นทองเหรียญมีตราหลวงเป็นสำคัญ ให้ราษฎรใช้ในการกำหนดราคานั้น ๆ ไม่ต้องถั่งน้ำหนักและเนื้อทองคำราคาก็ได้ทองคำทองเหรียญไปเมื่อต้องการเงินมาขอชนเงินค่อคดั่งหลวง หรือเศรษฐีเจ้าทรัพย์ก็ได้ตามกำหนดซึ่งฟักทองไว้ จนเมืองนั้น ๆ ใช้ทองคำทองเหรียญแก่น้อยเป็นปกติเหมือนใช้เงินตราและเบี้ยแปะทั้งปวง ก็ในกรุงเทพ ฯ นทองคำใช้กับเงินตราเช่นนั้นยังห้ามมิ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้เจ้าพนักงานโรงจักรซึ่งเป็นที่ทำเงินเหรียญและเบี้ยอยู่เบญไศพศนั้น คิดทำทองเหรียญทองแปดด้วยทองคำเนื้อแปดเศษดอง คือทองใบยี่ห้อยอันดั่งเป็น ๓ ขนาด ขนาดใหญ่มีราคาแปด ๘ บาท ขนาดกลางมีราคาแปด ๔ บาท ขนาดน้อยมีราคาแปด ๓๐ ดั่ง ขนาดใหญ่ขนาดกลางนั้นเทียบตามอย่างทองเหรียญอังกฤษ คือเหรียญใหญ่ของอังกฤษ

(๑) เรื่องฟักทองคำนี้มีได้แต่เดิมาแต่ระเพาะพระบรมราชาธิบาย คัดลงไว้เต็มตามประกาศ ถ้าคัดออกทำให้พระบรมราชาธิบายเผื่อไป

ที่เรียกว่าทองปอนด์ หรืออีกชื่อหนึ่งว่า ด์เตอร์ดิงก์ หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่า ด์อเวอร์เรนต์ และเหรียญขนาดย่อมเรียกว่าทองฮัฟปอนด์ หรืออีกชื่อหนึ่งว่า เดมิดเตอร์ดิงก์ หรืออีกชื่อหนึ่งว่า ฮัฟด์อเวอร์เรนต์ จะว่าตามการชั่งคิดมาตราเงินในเมืองอังกฤษนั้น อังกฤษคิดนับว่าปอนด์หนึ่งเป็น ๒๐ ชิลลิง ๆ หนึ่งเป็น ๑๒ เปต และในการดั่งดั่งของซื้อขายอยู่ เมื่อใดบัดคือหนึ่งดั่งกำหนดราคาของมาแต่เมืองอังกฤษก็ย่อมคิดนับเป็นจำนวนปอนด์มา ๘ ปอนด์ ๑๐ ปอนด์ ๑๐๐ ปอนด์และอื่น ๆ ครั้นมาที่กรุงเทพ ฯ นั้น ถ้าผู้ซื้อทองปอนด์เอาทองปอนด์ใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีทองปอนด์ นายห้างผู้รับสั่งของคิดเอาเงินแต่ผู้ดั่งปอนด์ละ ๘ บาทเต็มออกไป ถ้าจำนวนเป็นฮัฟปอนด์ คือครึ่งปอนด์ก็คิดเอา ๔ บาทเต็มออกไป คงคิดราคากัน ๓๐ ปอนด์เป็นเงินชั่งหนึ่ง และ ๒๐ ฮัฟปอนด์เป็นเงินชั่งหนึ่ง แต่ตัวทองปอนด์ทองฮัฟปอนด์นั้นไม่เป็นทองบริสุทธิ์ เป็นทองขวางดัดประดัมทองแดงล้วน ๑ ใน ๑๒ ส่วน ปอนด์หนึ่งหนัก ๒ ดั่ง เมื่อคิดราคาปอนด์ละ ๘ บาทก็เป็น ๑๖ หนัก ฮัฟปอนด์นั้นหนัก ๑ ดั่ง คิดราคาฮัฟปอนด์ละ ๔ บาทก็เป็น ๑๖ หนักเหมือนกัน ทองปอนด์ทองฮัฟปอนด์นั้นได้เอามาหุงคืดเอาทองแดงออกได้ยกคงเนื้อทองคำเนื้อเปด ปอนด์หนึ่งแต่ดั่ง ๓ กับเฟื้อง ๑ กับ ๒ ไพ คิดราคาปอนด์ละ ๘ บาท ก็เป็น ๑๘ หนักเกินเล็กน้อย ทองในฮัฟปอนด์ที่หุงแล้วก็คงแต่เฟื้อง ๑ กับ ๓ ไพ คิดฮัฟปอนด์ละ ๔ บาทก็เป็น ๑๘ หนักเกินน้อยกว่าหนึ่งเหมือนกัน จึงทรงพระราชดำริว่า ซึ่งทองคำทองเหรียญเมืองอื่นเจอทองแดงให้ขวางดัดนั้น เพื่อจะให้

มีเนื้อกระด้างใช้ทนได้นานตราไม้ใคร่เดินไป ไม่ค่อยยุบทำใหม่บ่อย ๆ
ให้เสียสัญญาเพลิง อนึ่งจะให้ต่อใจคนที่ไม่วัดทองว่าคงดีมีขวางดีมีนดี ว่า
คิดราคาแต่ ๑๖ หนัก ในกรุงเทพ ฯ นี้จะทำเช่นนั้นให้เหมือนกันก็ได้ แต่
ครั้นจะทำอย่างนั้น ทองในบ้านในเมืองก็จะเป็นทองขวางดีมีไปเสียมาก
ราษฎรที่ไม่นับถือก็จะรังเกียจไป จึงโปรด ฯ ให้คงทำด้วยเนื้อทองล้วน
คิดราคา ๑๘ หนักตามเนื้อทองบริสุทธิ์ ก็เมื่อคิดแปดะ ๑๘ หนักทั้ง ๓
อย่าง ขนาดใหญ่ทองน้ำหนักดังเพองกับ ๓ ไพ่เท่าราคา ๘ บาท ขนาด
กลางน้ำหนักทองเพองกับ ๓ ไพ่กึ่งเท่าราคา ๔ บาท ขนาดน้อยน้ำหนัก
ทองเพองกับ ๑ ไพ่เท่าราคา ๑๐ ดัง ขนาดใหญ่ขนาดกลางนั้นใช้ในที่
ทองปอนด์และฮัฟปอนด์ของอังกฤษดังว่าแต่ ขนาดน้อยราคา ๓๐
ดังนั้นใช้แทนค่าดังอย่างอื่น ที่จีนเรียกว่าเตดกิด ว่าเนยะกิด

ทองแปดที่ทำขึ้นใหม่จำพวก ๓ อย่างนี้ล้วนเป็นทองคำเนื้อบริสุทธิ์ ไม่ได้
ได้ผสมเงินผสมทองแดงเลย แต่คิดราคา ๑๘ หนักตามราคาเนื้อทองใน
ทองปอนด์และทองฮัฟปอนด์ของอังกฤษ ซึ่งจะพึงคำนึงเอาไว้ไม่ได้ผสม
ทองแดงนั้นเลย ก็ในกาลทุกวันนี้ เพราะทองคำมีเข้ามามากจนเหลือไป
ผู้มีทองคำมากอยากขายเอาเงินใช้ ก็บอกขายราคาต่ำลงมาจนทองคำ
ถูก เนื้อแปดเศษต้องก็หย่อนกว่า ๑๖ หนัก ก็การที่ทองคำต่ำไปนี้
เพราะทองคำมีเข้ามา ปริมาณเนื้อทองซึ่งเรียกกันอยู่ว่า เนื้อดี เนื้อห้า
เนื้อหก เนื้อเจ็ด เนื้อแปด หรืออีกคำหนึ่งว่านพคุณเกานาหรืออีกคำ
คนที่พูดละเอียดบอกเศษชาเนื้อหก เนื้อเจ็ด ต้องขาดามชาหรือดางอย่าง
ที่เศษอย่างคำว่าเนื้อแปดเศษต้อง ก็คำว่าเหล่านี้นี้มีคนเดิมราคของทองคำ

แต่ไหน ท่านทั้งหลายเข้าใจหรือไม่ ซึ่งวางประมาณเป็นจำนวนนับมีแต่
 ดั้นไปหาเก่า และนับคำใดดังมากไม่มี คือไม่มีว่าเนื้อหนึ่งเนื้อสอง
 เนื้อสาม แต่บางทีก็นับเป็นคำโบราณคำดาวแต่ก่อนได้ ยินยอมว่า
 เนื้อหนึ่งเนื้อสอง แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครพูดแล้ว และจำนวนนับเนื้อทองคำ
 เกินกว่าเกาชนไปคือใครจะว่าเนื้อสิบ เนื้อสิบเอ็ด เนื้อสิบสอง เนื้อสิบ
 สามสิบ เนื้อร้อยเนื้อพัน ไม่มีทีเดียว ก็จึงให้เรียกอย่างนั้นนาคอย่างไรว
 ท่านทั้งปวงเข้าใจหรือไม่ จะว่าให้ท่านทั้งปวงฟังตามที่ได้อธิบาย ท่านผู้ใด
 รู้แล้วก็อย่าดื้อดองเลย จะว่าทั้งนี้เพราะเห็นว่าผู้ที่ไม่รู้มีโดยมากให้รู้มาก ๆ
 ด้วยกัน จึงจะขอว่าให้เข้าใจ

ประมาณเนื้อทองคำดังที่กล่าวไปจนนอนพักจนเก้านาน เป็น
 ธรรมเนียมเมืองลาวเชียงแต่นั้นซึ่งเป็นต้นเดิมของไทยชาวเหนือด้อมมา ครั้น
 นนทเมืองเชียงแต่นั้นบ่อแร่ทองมีมากเงินมีน้อย เพราะเป็นบ้านดอนเมืองเงิน
 อยู่ไกลทะเล กำปั่นและด้าเกาเข้าไม่ถึง มีเงินใช้แต่เงินที่คัดออกจากทอง
 เนื้อดำด้วยการหุงบ้าง และมีเงินจันเงินญวนมาแต่ดักค้าทางบกบ้าง มี
 เงินใช้ ในพนบ้านพนเมืองน้อย เจ้านายเจ้าเมืองอยากให้มีเงินเกิดใน
 แผ่นดินเป็นของบ้านเมืองนั่นเอง แต่งคนให้ออกเที่ยวด้อมด้าหาบ่อแร่
 ที่จะถลุงเป็นเงินไดกใดเนื้อแร่ประหลาด ๆ มาบ้าง ถ้าคัญว่าเป็นเงินแล้ว
 ทำพดด้วงประทับตราใช้ต่อยกันก็มีบ้าง แต่ครั้นนานเข้าเก่าแล้วก็ด้าไป
 เงินตราของเก่าที่ทำด้วยแร่อย่างนั้นทุกวงนกกยังมีหาได้อยู่บ้าง พวกเปรรชาตุ
 เรียกว่าเงินด้า คือเงินที่มเนื้อละเอียดกว่าเงินปกติ แต่ด้าด้าด้าของ

ดั้มฤทธิ เงินดาวอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเงินชาเกวียน นำเนอเงินดักว่า
 เนอเงินที่ใช้อยู่โดยปกติ เนอตะเอียดคัคเตระชาว เงินพวกนั้นประมาณ
 การดูเห็นจะคัดออกจากทองคำเนอค่า หรืออย่างหนึ่งจะทำแต่เงินเนอเนอ
 มาแต่เมืองจันททางบก ก็เพราะในเมืองเชียงแต่นใช้เงินเนอดังกล่าวเงิน
 เหรียญ เงินตราในทุกวันนี้คัคเตระเพราะมีเงินใช้ในบ้านในเมืองน้อย
 เหมือนบ้านเมืองทมิเบยนอยกใช้เบยรอยดองรอยค้อเฟอง บางแห่งบาง
 คราวณใด ในเมืองเชียงแต่นแต่ก่อนมีเงินใช้เนอมีทองคำมาก ทองคำ
 จังราคาถูก ทองคำที่เนอค่าซื้อขายกันหนักบาทหนึ่งเป็นเงิน ๔ บาทจึง
 เรียกว่าเนอดี้ ที่เนอดังชนไปกว่านั้น ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน
 ๕ บาท เรียกว่าเนอห้า ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๖ บาท เรียก
 ว่าเนอหก ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๗ บาท เรียกว่าเนอเจ็ด
 ทองคำหนักบาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๘ บาท เรียกว่าเนอแปด ทองคำหนัก
 บาทหนึ่งเป็นราคาเงิน ๘ บาท ๒ ดั่ง เรียกว่าเนอแปดดองชา หรืออีก
 คำหนึ่งเรียกว่าเนอแปดเคษดอง ตามการที่ราษฎรใช้ซื้อขายกันในเวदानัน
 ทองคำเนอดูกดอย่างเอกละทองบางตะพาน ขายกันหนักบาทหนึ่งเป็น
 ราคาเงิน ๘ บาท เรียกว่านพคุณเก็นน้ำ ก็ที่ว่าดองชาด้ามซากัด หรือที่
 ว่าเคษดองเคษด้ามกัตโดยละเอียดคั่น คือว่าเคษดองตั้งแต่หน้าชนนชนไป
 ทองผสมดีเหลืออง ๆ ให้ดินไม่ชนทุกวันนี้เรียกกันว่าทองเนอริน แต่
 ก่อนดาวเรียกว่าเนอดองเพราะขายกัน ๒ หนัก ทองเนอรินอย่างเดวหรือ
 ทองดีคอกบวบซึ่งในเวदानันขายกันหนักราคาค้อหนัก ดาวเรียกว่าทองเนอ

หนึ่งแต่โบราณได้ยืมว่าบังอยู่ ก็ประมาณซื้อเนื้อทองเหล่านึงทอง เดิม
 เป็นธรรมเนียมของดาวชาวเขียงแฉ่นแฉ่นใช้เป็นโหวทในการเทียบน้ำหนัก
 ครั้นสืบมาถึงบ้านเมืองโกดทะเต เงินมีเข้ามามาก ราคาทองก็แพงขึ้นไป
 ถึง ๒ เท่าพิกัดนั้น คอบางที่ทองคำเนออนพคุณบางตะพานราคาถึง ๒๐ หนัก
 ถึง ๑๙ หนัก ทองคำเนื้อแปดล้ามีญี่ที่เรียกว่าเนื้อแปดตลาด ราคาถึง
 ๑๘ หนัก ๑๗ หนักถึง คนโบราณว่ากันอีกคำหนึ่งว่าเข้ากับทองได้ราคากัน
 เมื่อไรเข้าถูกทองแพง เมื่อไรเข้าแพงทองถูก ซึ่งว่าดังนั้นก็จริงอยู่บ้าง ใน
 เวลาเมื่อในกรุงมีธรรมเนียมปิดเขาไม่ให้มีผู้เอาออกไปค้าขายนานาประเทศ
 เป็นนิตย เมื่อนั้นชาวนาเมื่อทำนาได้เขามากจะขายราคาแพงก็ขายไม่
 ใครได้ จะเก็บไว้กลัวจะผุจะเสีย ต้องขายไปราคาต่ำ ๆ เพียงเกวียนละ
 ๕ บาท ๔ บาท ๓ บาท ถึงกระนั้นไม่ใคร่มีผู้ซื้อ ต้องเอาเขาออกแดด
 ของต่าง ๆ บรรดาที่จะใช้จะกิน เมื่อขายดังนั้นก็ไม่ได้ทรัพย์ สิ้นมากเป็น
 กำไรเล็กน้อย ที่ชาวนาผู้ใดกลัวต้องเสียชานาเปล่าเวรนาเสีย
 นานาฝนฟางดอยก็ทิ้งไม่ทำ ชาวนาที่ทำอยู่ก็คอยจ้องมองหาเวลาที่จะกด
 ราคาเขาให้สูงขึ้นเมื่อเวลาคนคนกันซื้อ ก็เมื่อใดฝนแล้งสักเดือนหนึ่งครั้ง
 เดือน หรือมีชาวคักเลื้อเห็นเอาอะไรมา คนที่มครอบครัวบุตรภรรยาทำ
 ขายหญิงมาก ก็เกิดความสะดุ้งตกใจกลัวเขาจะแพง ตันกันเที่ยวซื้อเขา
 มาไว้ ตันอย่างนั้นหลายสิบแห่งเขาด้วยกัน ราคาเขาก็แพงขึ้นไปในสองวัน
 สามวัน ก็เพราะนามน้อยตัวเขากน้อย เมื่อคนกันซื้อมากเอาไปกักตุน
 เขาก็ไม่พอประสงค์ของคนกันนั้น ต้องขอซื้อขอขานกันอยู่ ที่มีเขามาก

อยากได้กำไรก็ยกราคาเขาให้สูงขึ้นไป เงินของคนบางจำพวกจะใช้
 ราคาเขาไม่มี ต้องเอาทองออกทำให้แทนราคาเขา ฝ่ายผู้รับเอาทอง
 ไว้ก็เกลี้ยเคียงให้ลดราคาทองคำลงไป ด้วยเหตุนี้เมื่อไรเขาแพงราคาทอง
 จึงต่ำลงมา ก็เพราะต้นความที่ปล้นลงน้อยนาน่อยกดี ปล้นมากน้ำมาก
 เกินไปก็ดี ครั้นฤดูทำนาปีใหม่ชาวนาเห็นว่าเขาแพงอยากจะขายเขาให้
 กำไร ตื่นกันทำนามากทุกแห่งทุกตำบล คนที่ทิ้งนาไปทำมาหากินอย่างอื่น
 แล้วก็กลับไปทำนา ฝ่ายผู้ที่ซื้อเขาไว้เกินประมาณเห็นว่าปีใหม่เขาใหม่
 จะมามาก เขาที่ควตบนซื้อไว้แพง จะเก็บไว้กลัวจะผุจะเสีย หรือจะขาย
 ต่อเมื่อเขาใหม่มีมาก ก็กลัวว่าราคาเขาจะตกลงหนักจะขาดทุนมากไป
 ก็รีบร้อนเร่งขายเขาของตัวที่เก็บไว้เสียโดยเร็ว ดูขายขาดทุนแต่น้อย ด้วย
 เห็นว่าดีกว่าจะขายเมื่อเวลาเขาใหม่ ราคาจะตกมากนั้น ก็เมื่อขายเขา
 ขาดทุนไปดังนี้แล้ว ก็กลับไปหาทำไว้ในท้องซึ่งตัวได้เอาเขาแดงไว้ หรือ
 เอาเงินซื้อไว้ด้วยราคาคำ ๆ ดังว่าแล้วนั้น ก็พากันลดราคาทองให้สูงขึ้นไป
 ก็ทองนั้นเป็นของเก็บไว้ไม่ผุจะ เมื่อราคายังต่ำอยู่ไม่ขาย เมื่อราคาทอง
 กลับสูงขึ้นไปจึงขาย ก็ด้วยเหตุนี้เมื่อไรราคาเขาถูกทองจึงแพง คำที่ว่า
 มาก่อนนั้นก็ชอบด้วยเหตุบ้างโดยจริง แต่คนเพราะเปิดเขาให้นานาประเทศ
 ขนเขาไปจำหน่ายเมืองอื่นไม่ห้าม ก็มียุทธนานาเทศแต่ละนาเกิดชนใหม่ ๆ
 ทุกปี เมล็ดข้าวในบ้นในเมืองนั้นเหลือเฟือฟ่าย คนต่างประเทศเอาเรือ
 เข้ามารับรทุกเขาไปขายเมืองอื่นมากมายหลายลำ บ้างหนึ่งขนเขาไปหลายน
 หมื่นเกวียน ราษฎรก็ลดราคาเขาให้แพงอยู่เป็นนิตย์ ด้วยคิดจะขาย

เอาเงินให้มาก ฝ่ายลูกค้านานาประเทศเมื่อเห็นเข้าในกรุงเทพ ฯ ราคา
แพงเพียงพอจะซื้อเอาไปขายมีกำไรได้ ก็เอาเงินมาบ้างเอาทองมาบ้างแต่
เมืองอื่นมาซื้อเอาไป ก็เงินทองเมื่อเข้ามาในบ้านในเมืองก็ไม่หมดไม่สูญ
ไปเหมือนดังเขาที่คนกินเสีย เงินทองในพื้นบ้านพื้นเมืองก็มากขึ้นทุกปี
ตั้งแต่เปิดเข้ามาเปิดขึ้นเงินเมืองอื่นเข้ามาในกรุงเทพ ฯ นิตายหมื่นชัง
ทองคำเข้ามาในกรุงเทพ ฯ นิตายสิบหาบ เพราะฉะนั้นถึงเข้ามากราคา
ก็คงแพงอยู่ คือเกวียนตะ ๕ คำดิ่ง ๕ คำดิ่งเสมอไป เหมือนกับของ
สิ่งอื่น ๆ ราษฎรขายอยู่ถูก ๆ ราคาแพงขึ้นหมดทุกอย่าง เพราะเงินทอง
มีเข้ามามาก เมื่อเป็นดังนี้การก็เป็นอัตรายอยู่อย่างหนึ่ง กาดดองมาถึง
๙ ปี ๓๐ ปีแล้ว โดยปีใดปรากฏว่าฝนเย็นน้ำป่ามาช่วยน้ำไม่ให้เสีย
เหมือนอย่างปีมะแมเอกศก ปีระกาตรีศก ปีจอจตุศก นั้น และในปีกุน
เบญจศกนี้ ตั้งแต่เดือน ๕ เดือน ๖ มาจนถึงเดือน ๑๐ ฝนตกชุกมากนัก
เป็นที่น่ากลัวว่าจะเป็นน้ำใหญ่มาท่วมเข้าเสีย แต่เมื่อเข้าไปในเมืองฝ่ายเหนือ
ก็ได้ความว่าน้ำในบ้นน้อยกว่าน้ำในบ้นดังอื่น คนเขาทุกแห่งทุกตำบลเป็น
ชุมชนอยู่ด้วยน้ำฝนเข้าก็คงจะได้ ไม่ได้ยทุกแห่ง ก็เมื่อการเป็นดังนี้อยู่ จะ
ว่าอย่างเท่าว่าเมื่อไรเขาถูกทองแพง เมื่อไม่เขาแพงทองถูก เห็นจะหาชอบ
ไม่แล้วด้วยเขาเปิดเสียแก่นานาประเทศแล้ว ราษฎรทำนาเต็มมืออยู่เต็ม
มือที่ไม่ได้ทำมาก็ไม่ได้ คนจึงกันซื้อเข้า อย่างแต่ก่อนมานานแล้วมิใช่หรือ
เพราะฉะนั้นจะต้องว่าใหม่ ว่าเมื่อใดชาวต่างประเทศเอาทองเข้ามาใช้ เป็น
ราคาค้าในกรุงเทพ ฯ มาก เมื่อนั้นราคาทองก็จะตก เมื่อใดถูกค่า

ชาวต่างประเทศเอาเงินเข้ามาใช้ เป็นราคาสินค้าในกรุงเทพฯ ๗ มาก เมื่อ
 ใช้นราคาทองก็จะกลับขึ้นไป ก็แต่ทองนั้นมีแต่เป็นทองคำมทองใบจะซื้อขาย
 กันยาก ผู้จะซอมักกดราคาให้ต่ำไม่ว่าใครจะซื้อ ทองมาเหลือเฟืออยู่มาก
 จึงได้ คิดทำเป็นทองแป้นมตราให้ ใช้ประจำราคาสินค้าที่ซื้อขายกันได้เหมือน
 กับเงิน เมื่อผู้จะเอาไปทางไกลได้พกไปเล็กน้อย ก็ได้ราคาหลายตำดั่ง
 หลายซัง ไม่หนักบ่าหนักพกหนักหาบ หนักเรือเหมือนอย่างพาเอาเงินไป
 หรือจะเก็บไว้ในหีบในตู้ในน้อย ๆ ไว้ข้างที่หลับที่นอน ก็จะได้เก็บไว้ ได้มาก ๆ
 ง่าย ๆ บัดนี้ซึ่งตราราคา ๑๘ หนักไปนั้นเพราะเป็นทองมตรา เมื่อผู้ใด
 ได้ไปซื้อไปเมื่อไม่พอใจเอาไว้ เห็นไปว่าเสียเปรียบจะใคร่ได้เงินก็จงเอา
 มากัน ซึ่งรับเงินไปจากพระคลังหลวงตามราคา ๑๘ หนักนั้นเกิด ถ้าทอง
 ไม่ถูกเจาะถูกตัดด้วยเคียวถึงลายจะเดือนดลัดหรือไปบ้าง ถ้ายังดังเกิดได้
 ว่าเป็นตราเดิมแท้ มีใช้ของปลอมแล้ว ชาวพระคลังก็จะรับใช้ราคา ๘ บาท
 & บาท ๑๐ ดั่ง ตามเคimenให้ ก็เพราะในหลวงรับจะใช้ราคาเท่านี้
 ยั่งยืนไม่ดลดย่อนดงนั้นแล้ว ผู้ใด ไปไม่ควรรังเกียจควรรับใช้ตามพิกัต
 ประกาศมา เหมือนกับเงินตราพดลวงบาท กึ่งบาทแฉะดั่งแฉะเพองกิด
 เงินเหรียญกึ่งตำดั่ง เงินเหรียญบาท กึ่งบาทแฉะดั่งแฉะเพองกิด
 เบยอสู เบยโศฬกิด เงินเหรียญของมาแต่เมืองนอกซึ่งคิดกันตาม
 ประกาศไว้ ใช้ ๓ เหรียญ ๕ บาท และเงินรูเบยที่เขมระดาหยหรือชาว
 บักซ์ ไทเรียกว่าย่าไป ราคาแปด ๓ ดั่งนั้นกิด เมื่อมตราเป็นดังเกิด
 แล้วราษฎรก็ใช้กันง่าย ๆ ไม่เลือกน้ำเงิน ไม่เลือกน้ำหนัก และไมคิด
 ราคาดีบุกและทองแดงนั้นเลย ใช้ ยืนตามพิกัตประกาศแต่ก่อนนั้นใด

ทองแป้มีตรา ๓ ขนาดนี้ให้ใช้ตามพิกัดแป้ใหญ่แป้ละ ๘ บาท แป้กลาง
 แป้ละ ๕ บาท แป้น้อยแป้ละ ๓๐ ดั่งนี้ เหมือนกันดั่งนั้นเกิด แต่ถ้า
 ผู้เฒ่าทองคำแป้จะมาให้ทำแป้ ๓ อย่างนี้ให้ จะต้องหักค่าถ่านค่า
 ดู่เพลิงตามแต่เจ้าพนักงานจะคิดให้ตามสมควรแก่งาน ถ้าจะเอาทอง
 แป้หรือทองรูปพรรณมาแลกเอาทองแป้จะคิดหนักค่อนหนักไม่ได้ ต่อให้
 ขายราคาทองคำและราคารูปพรรณที่เขามานั้น ตกลงว่าเป็นราคาเท่าใด
 ตามราษฎรซื้อขายกันนั้นแล้ว จึงจะคิดราคาทองแป้ตามพิกัดใช้ราคา
 ทองคำแป้แต่ละรูปพรรณนั้นให้ เพราะจะต้องเสียแรงและเสียถ่านเสียฟัน
 และดู่เพลิงไป ทองแป้มีตราที่ไปเจาะไปตัดทำยับเยินเสียแล้วราคาก็ตก
 เหมือนราคาทองคำแป้ที่ราษฎรซื้อขายกันนั้น ๆ ดัง ๆ ตามเวลานั้น ๆ แต่
 ราคาทองแป้นั้นเมื่อมีผู้เอาทองแป้มีตราเป็นสำคัญอยู่นั้น มาขึ้นเอาเงิน
 หรือมาดั่งแทนภาษีอากรเงินพันใด ๆ ก็ได้ คงจะคิดราคาพิกัด ๒ คำดั่ง
 และคำดั่ง ๓ และ ๓๐ ดั่งนั้นยังขนเดิมอยู่ ถึงทองคำที่ราษฎรซื้อขาย
 กันราคาจะต่ำดั่งก็ดี จะสูงชันกว่า ๑๘ หนักก็ดี ก็จะไม่ยกขายราคาเลย
 คงจะใช้ให้หักให้ตามราคานั้น เมื่อราษฎรรับทองแป้ทั้ง ๓ ขนาดนี้ใช้ได้ทั่ว
 กันมาก ๆ แล้ว ในหลวงจะดั่งตามหัวเมืองนั้น ๆ ว่า ถ้ามีผู้เอาทองแป้
 ทั้ง ๓ จำพวกนี้ไปขอขึ้น ก็ให้กรรมการคอยรับตามหัวเมืองนั้นทุก ๆ เมืองไป

ทองแป้ ๓ ขนาดนี้ ถ้าจะเรียกชื่อว่าแป้ทองใหญ่ แป้ทองกลาง
 แป้ทองเล็ก ก็จัดหนักไป และเมื่อเวลาจะได้เข้ากับค่านับว่า ๓ แป้ทอง
 ใหญ่ ๕ แป้ทองกลาง ๕ แป้ทองเล็ก ก็พียงยากไป อนึ่งแป้ทองใหญ่

แปทองคำกลาง แปทองคำเล็ก เป็นแปเป็นขนาดต่าง ๆ ของเมืองอินทิมมา
 ประปนอยู่ เมื่อเรียกดังนั้นก็จะได้เอะอะไป ไม่รู้ว่าแปทองคำใหญ่ แปทองคำ
 กลาง แปทองคำเล็กของเมืองไร ถ้าจะเอาชื่ออังกฤษมาเรียกขนาดใหญ่
 ว่าทองปอนด์ ขนาดกลางว่าทองฮาล์ฟปอนด์ ลักษณะก็ไม่เหมือนกัน
 แต่เป็นแต่ราคาเท่านั้น ด้วยทองปอนด์และฮาล์ฟปอนด์ของอังกฤษนั้น
 เป็นทองขวางดัดเข้าทองแดง คัด ๑๖ หนักตามทองขวางดัดนั้น ก็เมื่อ
 คัดทองแดงออกคงแต่ทองก็เป็นราคา ๑๘ หนักกว่าไปหน่อยหนึ่ง เพราะ
 นั้นถ้าจะเรียกว่าทองปอนด์ทองฮาล์ฟปอนด์ตามอังกฤษ ก็จะปนไปกับ
 ทองที่ไม่เหมือนกัน ถ้าจะเรียกอย่างนั้นให้ได้ ก็จะต้องเอาคำว่าไทยได้เข้า
 ว่าทองปอนด์ไทย ฮาล์ฟปอนด์ไทยจึงจะเข้าใจกันดี ทองขนาดเล็กนั้นแล้ว
 เพราะทำตามราคาคำดังนั้น จะเรียกว่าทองเตล็ดหรือทองเนยก็ได้ แต่ข้าง
 หนึ่งเป็นชื่ออังกฤษ ข้างหนึ่งเป็นชื่อจีน จะเรียกของที่หาซื้อในเมืองไทย
 ก็ไม่ชอบกล ก็เหมือนอย่างแปดัมก็ใหญ่หน่อย ซึ่งใช้แทนเบयरอย เบย
 หาดัมนั้น ครั้นจะเรียกเบयरอยเบยหาดัม เมื่อมาได้เข้ากับนักชดหฟง
 ยากไป เหมือนจะวาวรอยรอย ดองรอยรอย หาดัมหาดัม รอยหาดัม
 ดองรอยหาดัม ก็ฟังยากไม่รู้ว่าคำไรเป็นคำนับ คำไรเป็นชื่อเบย เพราะ
 นั้นจึงได้ให้ ชื่อเป็นคำศัพท์ดังว่าอัฐว่าโล่พค์ คำนั้นเคยวนกใช้คดอง
 แดวทางบ้านทงเมืองฉินไค ถ้าจะเรียกชื่อทอง ๓ ขนาดนี้จะเรียกให้เข้าศัพท์
 ดังอย่างอัฐอย่างโล่พค์ก็ได้ ให้เรียกทองขนาดใหญ่ว่า (ทศ) แปดว่า
 ๑๐ แปเป็นเงินชั่ง ๑ ขนาดกลางเรียกว่า (พิศ) แปดว่า ๒๐ แปเป็น
 เงินชั่ง ๑ ขนาดน้อยเรียกว่า (พัคคิงค์) แปดว่า ๓๒ แปเป็นเงินชั่ง ๑

อีกอย่างหนึ่งแปทองขนาดใหญ่ให้เรียกว่า (ทุกกัณฑ์) แปดว่าดองคำดิ่ง
 ขนาดกลางให้เรียกว่า (เอกกัณฑ์) แปดว่าคำดิ่งเดี่ยว ขนาดน้อยให้
 เรียกว่า (จันกัณฑ์) แปดว่าคำดิ่งจัน ตามแต่จะชอบใจเถิด แต่เห็นว่า
 อย่างก่อนนั้นเป็นดี ด้วยคล้ายกับชื่ออุฐชื่อโสฬสซึ่งบอก ๘ และ ๑๖
 แบ่งแต่เพียง ในทองนี้ให้เรียกว่า (ทองทศ) (ทองพิศ) (ทองพัตติงศ์)
 ซึ่งแบ่งเป็น ๑๐ และ ๒๐ และ ๓๒ แต่ราคาซึ่งหนึ่งนั้นเทอญ

คัดจากประกาศพิกัฏราคาทองแป ทศ พิศ พัตติงศ์ ลงวันพฤหัสบดี
 เดือน ๑๓ แรม ๒ ค่ำ ปีกุน เบญจศก (พ.ศ. ๒๔๐๖)

๑. ว่าด้วยตราภูมิคุ้มห้าม

แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระ
 บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดพระราชทานตราภูมิคุ้มห้าม
 ให้กับไพร่หลวงแต่หมู่ฝัฟายเรือพระที่นั่งศรีวัดลาด เรือพระที่นั่งกราบทรง
 เรือพระที่นั่งกราบรอง เรือพระที่นั่งคองทองชวัญฟ้า ฝัฟายบ้านใหม่
 โฟเรียง เรือตั้งอาดำวิเศษ ช่างตางหมู่โฆตงรามัญตั้งทองดาบดองมือ
 อาดำจามกองทะเลนายท้ายนายใบเมืองสมุทรปราการ กรมอภิรมย์ราชยาน
 ทหารรักษาพระองค์ ด้อมพระราชวัง ให้คุ้มค่าน้ำค่าตาดดมพัศครได้
 เพียงราคาตำดั่งหนึ่ง ภายหลังมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัว พระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามไพร่หลวงทุกหมู่ทุกกรม แต่มีพระราช
 บัญญัติไว้ว่า ถ้าไพร่หลวงที่ได้ตราภูมินั้นตาย ก็ให้เจ้าหม่อมตนายเอา
 ตราภูมินั้นมาคืนให้กับเจ้าพนักงาน ถ้าบุตรหมู่ไพร่หลวงดักชนใหม่ได้รับ
 ราชการ ให้ทำทางว่าวยื่นขอตราภูมิคุ้มห้ามชื้อคนค้ำบดบ้าน (ความต่อไป
 เป็นประกาศให้เก็บตราภูมิคุ้ม ห้ามเปลี่ยนตราภูมิใหม่)

คัดจากประกาศเรื่องเปลี่ยนตราภูมิคุ้มห้าม ลงวันศุกร์ เดือนยี่
 ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะเสาะ ๑๒๓๔ (พ.ศ. ๒๓๕๘)

๘ ว่าด้วยดวงตราที่ใช้ในตราภูมิ

ตราภูมิแต่ก่อนที่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานให้กับไพร่
หลวงทั้งปวงนั้น ถ้ากรมขุนมหาดไทยก็มีตราพระราชดำให้ประจำช้อคน ตรา
พระคชดำให้ดมทบประจำช้อคน ถ้ากรมขุนกรมพระกลาโหมก็มีตราพระคชดำให้
ประจำช้อคน ตราพระราชดำให้ดมทบประจำช้อคน มีตราข้างที่เป็นรูปนารายณ์
บังหลังนาคันเห็นอกระเขยรดำมุทรเป็นดำคัญกลางประจำช้อคนทุกฉบับ และ
ทองตราที่เคยมีไปตามพนักงานด้วยกิจราชการดังใด ๆ ถึงหัวเมืองนั้นแล้ว ถ้า
เมืองชั้นในกรมมหาดไทยก็ต้องมีตราเจ้าพนักงานในกรมมหาดไทย เมืองชั้น
ในกรมพระกลาโหมก็ต้องมีตราเจ้าพนักงานในกรมพระกลาโหม เมืองชั้น
ในกรมท่าก็ต้องมีตราเจ้าพนักงานในกรมท่า คือตราพระราชดำให้ ตรา
พระคชดำให้ ตราบัวแก้ว และตราปลัดทูลฉลองและตราอื่น ๆ ในกรม
มหาดไทย กรมพระกลาโหม กรมท่า ที่ต้องบังคับในพระธรรมนูญ ตรา
ในตำแหน่งเหล่านี้ผู้ใดเคยรับก็คงจะจำได้ทั้งจะเทียบตราที่บัดนี้ดูขึ้นไป
เก่า ๆ ก็จะมีได้แน่แท้ ถึงจะเป็นตราแกะปลอมก็จะมีได้ ถ้ามีกิจราชการ
ด้วยนายนา นายอากรดำมพัศค์ร กำนันตลาด เจ้าเมืองกรมการ นายนา
นายอากรดำมพัศค์ร กำนันตลาดก็ควรจะเชื่อฟังเอาตราเจ้าพนักงาน พระคช
ดำมดำมบัต คือตรานกวางฤษและตราอื่น ๆ ในตำแหน่งพนักงานพระคช
ดำมดำมบัตเอาเป็นแนชได้ ถึงพนักงานกรมนาจมีไปด้วยช้อเก็บค่า
และบังคับบัญชาใด ๆ ในเรื่องไร่นาก็มีตราดวงใดดวงหนึ่งในตรา ๘ ดวงของ
เจ้าพระยาพลเทพและตราปลัดทูลฉลองในกรมนาจไป ถ้าพนักงานพระคช

มหาสมบัติและกรมนาจะมีตราไปถึงหัวเมือง ก็ต้องมีตราพระคชดีห์ ตรา
พระราชดีห์ ตราบัวแก้ว นำไปถึงเจ้าเมืองกรมการตามเมืองชั้นด้วย
ฉบับหนึ่ง ตามแบบอย่างกำหนดในราชการ ผู้รับตราทั้งปวงหาควรที่
จะเชื่อฟังตราอื่น ๆ ไม่เคย และเพราะเหตุที่มีผู้บังอาจใช้ตราปลอมตรา
เนื่อง ๆ เกิดความขึ้น.

(ความต่อไปเป็นประกาศให้ใช้ตราภูมิศัพท์พิมพ์ที่ออกใหม่)

คัดจากประกาศว่าด้วยดวงตราต่าง ๆ ที่ใช้ประทับตราภูมิ ลงวันพุธ
เดือนยี่ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีมะระ ด้ปีศก (พ.ศ. ๒๓๙๘)

๕ ว่าด้วยสักเลฆหมายหมู่

เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้ง ๓ พระองค์ ก็ทรงพระราชดำริการซึ่งจะรักษาพระราชอาณาจักร ด้วยจะเก็บเอาจำนวนพลนครไว้ เพื่อจะได้ทราบว่า ที่มีไพร่พลอยู่ในกรุงเทพมหานคร และหัวเมืองซึ่งขึ้นกับกรุงเทพมหานครจะเป็นจำนวนคนนครควรใช้ราชการ ได้มากน้อยเมืองเท่าใด จึงโปรดเกล้าฯ ให้สักเลฆไพร่หลวงดำงัด ณ กรุงเทพมหานคร แล้วโปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมให้แต่งข้าหลวงกำกับกันออกไปสักเลฆหัวเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เมืองจัตวา บัณฑิตฝ่ายเหนือ ซึ่งเป็นเมืองขึ้นขอบรรณาธตามอย่างธรรมเนียมการแผ่นดินด้ามมาแต่เดิมแต่ก่อน เมื่อการสักเลฆเป็นไปดังนี้ มีคนบางจำพวกที่เป็นคนใจเบาเกียจคร้านในราชการ ไม่พอใจให้กองสักเลฆท้อมมือ สักเลฆมือกลัวจะมีบัญชีเก็บใช้ราชการ จึงคบคิดกันปลอมดักกันและกัน หวังจะมีให้ราชการครั้นจะไม่สักก็กลัวจะจับกุมมาทำโทษ ครั้นมีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเป็นดังว่าคบคิดกันปลอมดักจริง จึงให้ตั้งพระราชอาญาเขียนตี ดั่งไปจำไว้ณคุกบ้าง เป็นตพุ่นหญาข้างบางม้อย่างมาแต่ก่อน (ความต่อไป ประกาศให้จับคนดักปลอม)

คัดจากประกาศเรื่องปลอมดักหมายหมู่ ลงวันพุธ เดือน ๖ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๔๐๑)

๑๐ ว่าด้วยละคอนผู้หญิงของหลวง

แต่ก่อนในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และ
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีละคอนผู้หญิงแต่
ในหลวงแห่งเดียว ด้วยมีพระราชบัญญัติห้ามมิให้พระราชวงค่านวงศ์และ
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝึกหัดละคอนผู้หญิง เพราะฉะนั้นนอกจึง
ไม่มีใครเล่นละคอนผู้หญิงได้ ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวไม่โปรดละคอนแต่ทว่าทรงแข่งชักกัเตียนจะไม่ให้ผู้อื่นเล่น ถึง
กระนั้นก็มีผู้ฝึกเล่นบ้าง อยู่ด้วยกันหลายราย มาในแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชวงค่านวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่
ผู้น้อย ผู้ใดเล่นละคอนผู้ชายผู้หญิงก็มิได้ทรงรังเกียจเลย ทรงเห็นว่า
มละคอนด้วยกันหลายรายดี บ้านเมืองจะได้ครึกครื้น จะได้เป็นเกียรติยศ
แผ่นดิน เดียวกันทางปวงเห็นว่า ละคอนในหลวงมีชนกห้ามมิใคร่เล่น
ละคอนเหมือนอย่างแต่ก่อนไม่ คอยจะกลั้วผิดและชอบอยู่ การอื่น
มิได้ทรงรังเกียจเลย ท่านทั้งปวงเคยเล่นอยู่แต่ก่อนอย่างไรก็ให้เล่นไปเกิด
ในหลวงมีการงานอะไรบ้างก็ได้ โปรดให้เข้ามาเล่นถวายทอดพระเนตรบ้าง
จะได้พระราชทานเงินรางวัลบ้าง ผู้ใดจะเล่นก็เล่นเถิด ชอบกลด้วย
แต่รักเกลียดชังอย่างหนึ่ง เครื่องแต่งตัวอย่างหนึ่ง พานทองหีบทอง
เป็นเครื่องยศอย่างหนึ่ง เมื่อบททำขวัญยกแต่เครื่องอย่างหนึ่ง แล้ว
อย่าให้ดูบุตรชายบุตรหญิงที่เขาไม่สมควรมาเป็นละคอนให้เขาได้ความ
เดือดร้อนอย่างหนึ่ง ขอห้ามไว้แต่การเหล่านี้ ให้ท่านทั้งปวงเล่นไปเหมือน
อย่างแต่ก่อนเถิด.

คัดจากประกาศว่าด้วยละคอนผู้หญิง และเรื่องหมอเรื่องช่าง
ดงวันอังคาร เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ ปีเถาะดิถีศก (พ.ศ. ๒๓๙๘)

๑๑ ว่าด้วยนายบ่อนทอดรองเงินให้ผู้เล่นเบย์

ด้วยพระราชกำหนดเดิมมีอยู่ว่า ถ้านักเตงมาเล่นบ่อนเบย์ชนิดนั้นจะ
 ยืมเงินเคาบดักดางเดิน ให้นายครวานายบ่อนหัวเบย์พิเคราะห์ดูคนานุรูป
 ก่อน จึงให้ ยืมและทอดรองให้นักเตงเดินแค่พอสมควรที่จะได้ตามอย่าง
 ตามธรรมเนียม ไพรมี่ครวมี่คน ๒ คน ๓ คน มีโคกระบือคู่หนึ่งต้องคู่
 มีเข้า ๔ เกวียน ๕ เกวียน มีนา ๒๐ ไร่ ๓๐ ไร่ ให้ทอดรองแต่ ๒ ชั่งลงมา ไพร์
 มีได้ มีครวมี่เข้า ๗ คน ๘ คน ๙ คน ให้รองชั่งสิบตำดิง ถ้ามีเข้า ๔ คน
 ๕ คน ๖ คน ให้รองชั่งหนึ่ง มีคน ๒ คน ๓ คน ให้รองสิบตำดิงถึง ถ้ามี
 แต่โคกระบือ ๔๐ ตัว ๕๐ ตัว ให้รองสองชั่ง มี ๒๐ ตัว ๓๐ ตัว ให้รอง
 ชั่งสิบตำดิง มี ๑๘ ตัว ๑๙ ตัว ให้รองชั่งหนึ่ง มี ๑๕ ตัว ๑๖ ตัว ให้รอง
 สิบห้าตำดิง มี ๙ ตัว ๑๐ ตัว ให้รองสิบสองตำดิงถึง มี ๖ ตัว ๗ ตัว ให้
 รองสิบตำดิง มี ๔ ตัว ๕ ตัว ให้รองเจ็ดตำดิง มี ๒ ตัว ๓ ตัว ให้รอง
 ห้าตำดิง ถ้ามีนาสวนราคา ๗ ชั่ง ๘ ชั่ง ให้รองสองชั่งลงมา ถ้าราคา ๕ ชั่ง
 ๖ ชั่ง ให้รองชั่งสิบตำดิง ราคา ๔ ชั่ง ๕ ชั่ง ให้รองห้าตำดิง ราคา ๓ ชั่ง
 ให้รองชั่งหนึ่ง ราคา ๒ ชั่ง ให้รองสิบห้าตำดิง ราคาชั่งสิบตำดิงให้รอง
 สิบตำดิง ราคา ๑ ชั่ง ให้รองเจ็ดตำดิง ราคา ๑๐ ตำดิง ๑๕ ตำดิงให้รอง
 ห้าตำดิง ถ้าไพรวาบคู่หัวผิวเมี่ยมมีบุตร ๑ คน ๒ คน ๓ คน ให้รองสิบสอง
 ตำดิงถึง ถ้าแต่ผิวกับเมียให้รองสิบตำดิง ถ้าแต่ตัวผู้เดียวให้รองห้าตำดิง
 ถ้าแต่เป็นทาสอย่าให้ทอดรองเป็นอันขาดทีเดียว ประการหนึ่งถ้านักเตงหญิง
 มาเล่นเบย์บ่อนถั่ว บ่อนกำดัด บ่อนโพ่งนั้ ก็ให้นายบ่อนหัวเบย์
 พิเคราะห์ดู ถ้ามีแหวนถ่อ ๒ มอน่งห่มสักรานมีชาคนตามหลัง ๓ คน ๔ คน

ถือหีบชนหามากเครื่องเงินเครื่องถมให้ทรงแต่ซึ่งหนึ่งดงมา ถ้ามีแหวน
 ถอมมอเดยวมชาคนตามหลังคนหนึ่งต้องคนให้รองแต่ดัดบคำดัง ถ้าไม่มีแหวน
 ถอมมีเครื่องถมแต่ชาตามหลัง ๑ คน ๒ คนให้รองแต่ห้าคำดัง ถ้าตัวผู้เดียว
 ให้รองแต่ดัดบาท พระราชกำหนดแต่ก่อนเช่นนี้ (ความต่อไปประกาศ
 ห้ามไม่ให้นายบ่อนทรองเงินให้ผู้เล่นเบย์ ให้ทำด้ากรรมกรรมแทน)

คัดจากประกาศห้ามมิให้นายบ่อนทรองเงินให้เล่นเบย์ ให้
 ทำด้ากรรมกรรมแทน ไม่มีวันเดือน ปีฉลู ยังเป็นฉก (พ.ศ. ๒๔๐๘)

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ถนนราชปิตุพระนคร.

๓๖/๓๒/๗๓